

Wprowadzenie¹

Książki z serii „Studies in Literacy, Family, Culture and the State” są owocem podróży, która rozpoczęła się w Europie Zachodniej i krajach śródziemnomorskich, by następnie, przyjmując charakter bardziej naukowy, zwrócić się do Afryki Zachodniej i zachodniej części Indii. Podróż ta poprowadziła w głąb czasu i sięgnęła odległych obszarów. Ożywiało ją przekonanie o jedności nauk społecznych, której wartością jest nie tyle jakaś ogólna teoria czy zbiór wysoce abstrakcyjnych pojęć, ile stwarzanie zachęty do zmagania intelektualnych z zagadnieniami sytuacji człowieka, w przeszłości i obecnie, bez konieczności ograniczania się do jednej dziedziny czy metody.

Różne dziedziny wiedzy, takie jak antropologia, socjologia i historia są jedynie różnymi aspektami szerszych badań nad interakcjami ludzkimi, w wyspecjalizowanych zastosowaniach dzielonych jeszcze między ekonomistów, politologów, demografów i religioznawców. Każda z tych dyscyplin skupia się na pewnych typach społeczeństw (prostych lub złożonych, dawnych lub współczesnych, szczególnych lub ogólnych), korzystając z odrębnych metod i źródeł informacji (obserwacji terenowych lub dokumentów pisanych, procedur dedukcyjnych lub indukcyjnych). Aby dotrzeć do sedna, lepiej jednak unikać stosowania jednej metody bądź dyskursu właściwego określonej dziedzinie i przekraczać utrwalone i instytucjonalizowane granice.

Przez wszystkie moje prace przewijają się trzy wątki. Pierwszy ma charakter metodologiczny. Jednym z powodów podjęcia przeze mnie badań terenowych w Afryce Zachodniej była chęć jaśniejszego zdania sobie sprawy z pewnych cech społeczeństwa zachodniego – na przykład przez zestawienie piśmienności z oralnością. Od tego czasu jestem silnie związany z Afryką Zachodnią i naukowo, i osobiście. Po przeprowadzeniu badań terenowych podjąłem próbę

¹ W oryginale jest to wprowadzenie do serii „Studies in Literacy, Family, Culture and the State” [przyp. red.].

uogólnienia moich wniosków. Analizowane sytuacje zestawiałem z podobnymi w innych częściach świata, zarówno nieformalnie, jak i bardziej metodycznie (na przykład w *Production and Reproduction* [Produkcja i reprodukcja]², a także w różnych studiach demograficznych). Intensywne badania terenowe czy nawet krytyczne badania porównawcze ludów sąsiadujących ze sobą bądź zamieszkujących ten sam region – rekomendowane przez wielu antropologów jako „sprawdziany przesądzające” – nie zawsze są wystarczające, choć sam niejednokrotnie posługiwałem się tymi metodami. Poszukiwania metodologiczne prowadziły mnie od etnografii do moich wcześniejszych zainteresowań socjologią porównawczą (czy też antropologią społeczną) i historią porównawczą. Jeśli kogoś bardziej obchodzą same problemy niż pola badawcze o ustalonych granicach, takie łączenie perspektyw jest doprawdy niezbędne, nawet gdy otrzymane wyniki znacznie odbiegają od wymogów „zunifikowanej nauki o społeczeństwie”.

Drugi wątek odnosi się do zawartości tych prac. Społeczeństwa ludzkie dzieli wiele konkretnych różnic, które zasługują na szczegółowe wyjaśnienia. W książce *Death, Property and the Ancestors* [Śmierć, własność i przodkowie]³ próbowałem prześledzić takie różnice między dwiema sąsiedzkimi społecznościami Afryki Zachodniej. Istnieją jednak bardziej rozpowszechnione właściwości (tak różnice, jak i podobieństwa), na których temat należałoby postawić ogólniejsze hipotezy. Cechy te ujawniają się głównie w różnicach – ale także w podobieństwach – między społeczeństwami oralnymi i piśmiennymi, prostymi i złożonymi, zimnymi i gorącymi. Na innym poziomie odzwierciedlają się, na przykład, w sposobach zdobywania środków do życia. Pierwszym zespołem zagadnień zajmowałem się, badając konsekwencje zmian środków i sposobów komunikacji (*The Domestication of the Savage Mind* [Udomowienie myśli nieoswojonej]⁴, a także niniejszy tom), drugim – analizując różne aspekty życia rodzinnego i publicznego w kontekście zmian środków i sposobów wytwarzania i zużywania zasobów (*Technology, Tradition and the State in Africa* [Technika, tradycja i państwo w Afryce]⁵; *Production and Reproduction*).

² J. Goody, *Production and Reproduction*, Cambridge 1976.

³ J. Goody, *Death, Property and the Ancestors*, Stanford 1962.

⁴ J. Goody, *The Domestication of the Savage Mind*, Cambridge 1977.

⁵ J. Goody, *Technology, Tradition and the State in Africa*, London 1971.

Przedstawione hipotezy bez wątpienia należy uściślać i weryfikować, jako że na każdą sytuację składają się rozmaite inne czynniki ponad te, które brałem pod uwagę. Aby jednak zrozumieć bieg dziejów człowieka, trzeba przyjąć jakiś punkt wyjścia, jakąś perspektywę teoretyczną. Badania nad rodziną i małżeństwem w Afryce Zachodniej zacząłem od analizy szczegółowych odmienności i podobieństw między dwiema małymi podgrupami etnicznymi ludu Lodagaa, następnie zająłem się wybranymi różnicowaniami regionalnymi (*Comparative Studies in Kinship* [Studia porównawcze nad pokrewieństwem]⁶, a w końcu – pewnymi ogólnymi cechami odróżniającymi Afrykę od głównych społeczeństw eurazjatyckich (np. *Bridewealth and Dowry* [Wiano i posag]⁷, razem z S.J. Tambiah). Uderzyły mnie niezgodności modelu, który wypracowałem, z systemami małżeństwa i rodziny panującymi w dawnej Europie (dzieje ostatnich dwóch stuleci wyłoniły bowiem zupełnie nowe zagadnienia), co skłoniło mnie do rozważenia historycznej roli Kościoła w propagowaniu i, do pewnego stopnia, ustanawianiu nowych norm życia rodzinnego (*The Development of the Family and Marriage in Europe* [Rozwój rodziny i małżeństwa w Europie]⁸). Analiza ta nasunęła kolejne pytania: po pierwsze – o przeobrażenia w ciągu ostatnich dwustu lat, które rozpatruje się zazwyczaj z dzisiejszej (i to zawsze zachodnioeuropejskiej) perspektywy, tymczasem wymagałyby one oglądu porównawczego i historycznego; po drugie – o sposoby oddziaływania innych kultów świątynnych na małżeństwo i rodzinę, a także o rolę szeroko rozumianej dobroczynności. Są to jednak tematy dla innych badaczy, którzy oparliby się na bogatszych danych, doskonalszych kategoriach i metodach porównawczych badań społecznych, łączących intensywną obserwację, rozległe badania przeglądowe i studia źródłowe.

Jack Goody

Cambridge, luty 1986

⁶ J. Goody, *Comparative Studies in Kinship*, Stanford 1969.

⁷ J. Goody, S.J. Tambiah, *Bridewealth and Dowry*, Cambridge 1973.

⁸ J. Goody, *The Development of the Family and Marriage in Europe*, Cambridge 1983.